

Rendszerváltás Somogyban II.

Az ellenzéki (EKA) pártok és Király Béla szerepe az 1990-es első somogyi szabad választásokon

(Bevezetés) A *Rendszerváltás Somogyban I.* tanulmányomban sikerült közölnöm a kaposvári ellenzéki (EKA) pártok megalakulásának addig ismeretlen körülményeit, az akkori létszámukat és a fontosabb programjukat.¹

Nem volt könnyű tisztáznunk viszont azt, hogyan alakult meg ilyen korán, hivatalosan a többi ellenzéki párthoz képest a legkorábban, 1988. október 24-én, 15-24 fővel a Fidesz kaposvári csoportja. Vagy miként is jött létre egy hónappal később, november 18–26. között az MDF városi és megyei szervezete, összesen kb. 200 taggal.² Az FKGP-nak a városi és a megyei csoportja 1989. január 16. – február 8. között először csak 8-12 fővel, majd hamarosan 10 tagszervezettel gyarapodva indult el a nagyon sikeres útjára.³ Legvégül március 6-án keletkezett a legkisebb létszámmal, csupán 8 fővel az SZDSZ városi szervezete.⁴

A megyei III/III-as titkosszolgálati jelentés szerint: „A szerveződések központja a megyeszékhely, itt szinte minden megalakult és alakulófélben országos szerveződésnek vannak csoportjai, szimpatizánsai. Reális megállapítás, hogy hiányoznak körükből az igazán művelt, tájékozott vezető egyéniségek, jól kiérlelt helyi programmal nem rendelkeznek. A szervezetükben kevés a fiatal, a többség valamilyen egyéni sérelmeket szenvedett, vagy politikailag háttérbe szorított személyekből tevődik össze.”⁵

Ezeknek a viszonylag kis létszámú ellenzéki vidéki pártcsoportoknak nem kis nehézséget leküzdvé kellett „megharcolniuk” az általuk meghirdetett rendszerváltó programjaik megvalósulásáért. Először a kommunista párt, az MSZMP által irányított államhatalom megyei emberei – főként a felelősségre vonástól való félelmükben – még erőszakkal is meg akarták akadályozni az ellenzék bármilyen tevékenységét. Később – már az országos hatalmi átalakulásokra gyorsan reagálva – a somogyi pártállami gépezet is újra változtatott a működési stratégiáján. Főképpen a módszerüket változtatva megpróbálták „látványos együttműködésre” készíteni, vagy amennyiben az még lehetséges, akkor erre „rá is bírní” az ellenzéki pártokat! A már említett Somogy megyei, 1989 végén készült III/III-as titkosszolgálati jelentés szerint: „A helyi hatalmi tényezők a megyében szinte mindenhol számolnak a megalakult ellenzéki szervezetekkel és egyre több lehetőséget biztosítanak a közéletben való részvételüknek. A főkapitányság vezetése szintén párbeszédet kezdett a jelentősebb helyi pártszervezetek képviselőivel.”⁶ Akkori taktikájuk tehát az lett, hogy hivatalosan – többnyire levél útján – megkeresték, meghívták először a legaktívabb Fideszt és a velük együttműködő MDF-et. Felkérték azokat, hogy csatlakozzanak az ő, vagy később a még hozzájuk tartozó szervezetek fontosabb programjaihoz. Ezzel főképpen azt szerették volna elérni, hogy a számukra is előírt és az általuk kötelezően megtartott állami ünnepeken már az ellenzékiekkel együtt szerepeljenek. Mindenképpen azt demonstrálva az állampolgárok előtt, hogy lám-lám, ők is gyorsan megváltoztak és egy csapásra demokratikusak, sőt, ha még az is kellett, akkor akár „keresztényiek” is lettek.

Az MSZMP „átváltozását” előidéző ilyen terveik viszont itt Kaposváron még igazán nem voltak sikeresek. Ugyanis sem a Fidesz, sem az MDF és az SZDSZ kaposvári szervezetei soha nem fogadták el ezeket a pártállami felkéréseket. Nem ünnepeltek és nem is vonultak fel, de nem is koszorúztak együtt 1989-ben az ún. pártállamiakkal.

Az már viszont jobban megfigyelhető (főképpen 1989 nyaratól), ahogyan a régi pártállamiak emberei az itteni ellenzékiek által szervezett ünnepekhez, megemlékezésekhez csatlakoztak vagy igyekeztek azokon részt venni és ott „megmutatkozni”. Bevált módszerük az volt, hogy az ellenzékiek jó ötleteit nemcsak átvették, hanem azokat gyakran már a sajátjukként is feltüntették. A Somogy Megyei Rendőr Főkapitányság Állambiztonsági Szolgálatának 1989. december 22-i jelentésében már „büszkén írja”: „Kaposváron és másutt a megyében az MSZMP újrászervezése jól folyik. Meghatározó szerepe az MSZMP-nek van.”

Ezekből a somogyi rendszerváltáskor megtapasztalt ún. pártállami módszerekből most csupán a legjellemzőbbeket közölhetjük.⁸

(Az 1989 első felének somogyi változásairól) 1989 első felében a Fidesz – már többször idézett – kaposvári képviselői szerint: „A hatalom lábhoz tett fegyverrel várt és nem lehetett tudni, hogy felemeli-e vagy marad ott. (...) meg volt egy kicsit zavarodva, köszönhetően a Pozsgay-féle februári bejelentésnek. Minden eszköz a kezében volt, beleértve az erőszakszervezeteket, a sajtó-monopóliumot, de nyíltan nem lépett fel. (...) Az MSZMP mint a legnagyobb ellenfél jelent meg. Ott voltak a keményvonalas kommunisták és a reformkörösök. Nagyon óvatosak voltunk az utóbbiakkal (a jó ÁVO-s, rossz ÁVO-s játékot gyanítottuk bennük). Voltak közöttük szimpatikus figurák, pl. a már elhunyt Berkics János újságíró is. Érdekes volt a megyei tanácselnök, Gyenesei István szerepe is. Akkoriban egy megyében a tanácselnök Isten után a második ember volt, így meglepett minket, hogy beszélgetésre hívott bennünket...”⁹ Másokkal szemben viszont voltak a fideszeseknek kellemetlenebb „munka-találkozásaik” is. Egy ilyet idézhetek fel Nagy Zoltántól: „valamikor ezidőtájt lehetett, hogy az MSZMP kaposvári Oktatási Igazgatóságára is meghívtást kaptunk. A helyi Fideszt ketten (Baranyai Róbert és én [Nagy Zoltán – szerző]) képviseltük a megbeszélésen, s valaki az MDF részéről is eljött. Szokásos tanácskozásaik egyikét tartották az elvtársak, már nem tudom milyen tárgyban, de most – változnak az idők! – már kíváncsiak voltak az úgynevezett „alternatívok” véleményére is. (...) Úgy méricskéltek bennünket az Oktatási Igazgatóságon, mint egy egzotikus állatot, amely talán tényleg nem harap, de ketrecen kívül még nem igen látták. »Baranyással« utóbb megállapítottuk, hogy amikor beszélni kezdünk, az elvtársak egyszerre ragadták meg a plajbászukat, papírjuk fölül görnyedtek, és buzgón jegyzetelni kezdtek”¹⁰

1989 elején pedig már a KISZ is „vitára” hívta ki a Fideszt. Vörös Gyula szerint: „(...) a KISZ az MSZMP-hez hasonlóan azt a taktikát folytatta, hogy különösebb vita nélkül elismerte a »fejükre olvasott bűnöket«, ugyanakkor azt hangsúlyozták, hogy »ez a KISZ már nem az a KISZ...«, s egyre több területen átvettek dolgokat az ellenzék követeléseiből (ha nem tudsz valamit megváltoztatni, állj az élére...)”. Elmondható az is, hogy „képlékenyvé vált a világ, semmi nem az volt már, ami korábban. Mi zömében ugyanazokat az arcokat láttuk, akik korábban is ott voltak, de már mást mondtak, másként beszéltek, (...) megindult egyfajta leválás az MSZMP-ről a különböző segédszervezetek részéről, (...) éreztük a veszélyt, hogy »maszatolásról« van szó részükről”¹¹

Sokszor ezt a „pártállami változtatást és átalakulást” (ahogy ők mondták, a „rendszer-változtatásukat”) csak belső személycserével próbálták megoldani. Így például a Fidesz-KISZ vitában még a KISZ-t jól képviselő dr. Kovács Lajos titkárt hamarosan Sárdi Árpád váltja fel. Később az MSZMP első titkárát, Klenovics Imrét posztjában az új KISZ titkár, Sárdi Árpád követte, aki utóbb az MSZP elnöke lett. Az MSZMP lapjának, a Somogyi Néplapnak a főszerkesztője, Jávorai Béla helyére pedig 1989 májusától – ugyancsak rövid időre – az MSZMP megyei osztályvezető helyettese, dr. Troszt Tibor kerül.¹²

A régiek, az ún. pártállamiak „saját rendszerváltozása” 1989 első felében még azzal is folytatódik Somogyban, hogy a munkásörség pl. azzal bizonygatja a megkérdőjelezett létjogosultságát, hogy „katasztrófa esetén ők is mozgósíthatóak”. A SZOT pedig kijelenti, hogy már „semmi köze nincs az MSZMP-hez”. A Somogyi Néplap „függetlenségi harca” eredményeként pedig megnyeri az egy napon keresztül vívott csatáját, és először névleg leválik az MSZMP-ről. „Az, hogy a főszerkesztő [a régi MSZMP-s dr. Troszt Tibor – szerző] ugyanaz maradt, a stáb maradt, a módszerek maradtak, az más kérdés.”¹³

Az előző tanulmányomban a rendszerváltozás 1989-es somogyi eseményeit a március 15-i ünnepségek megszervezésénél hagytam abba.¹⁴ Amint azt már láttuk, a Fidesz, az MDF és az SZDSZ az akkori hatalomtól teljesen függetlenül kívánt ünnepelni. Az MSZMP viszont a „nemzeti egység jegyében” és annak minden régi szólamával lépett fel. Minden áron ezt képviseltették az ún. pártsemleges szervezeteiken keresztül, így a SZOT-tal, de legfőképpen a Hazafias Népfronttal is. Hogyan nyilatkozott akkor erről az „együttünneplésről”, vagyis a Hazafias Népfront március 15-i „nemzeti egység szerepvállalásról” a Fidesz akkori kaposvári „főideológusa”, a magát a csoportban mérsékeltlen politizálóknak tartó Nagy Zoltán? Szerinte „a párt, amellyel most egyházi személyek is együtt kívántak menetelni – szó szerint és átvitt értelemben egyaránt – kétségkívül ateista volt, és kétségkívül diktatúrát gyakorolt 1956 óta. (...) Bellai [Bellai Zoltán kaposvári református tiszteletes – szerző] a megyei napilapban is a népfrontos politikára hivatkozott, amikor az MSZMP-vel való közös ünneplés mellett tett hitet. Pedig hát – Pozsgay Imre ide vagy oda – nyilvánvaló volt, hogy ami a Hazafias Népfront mindent beborítani akaró lepedője alól kilóg, az nem Kossuth Lajos sarkantyús csizmája, hanem egy vörös csillaggal felékesített lólab”.¹⁵

Már ugyancsak az előző Valóság-beli tanulmányomban utaltam arra is, hogy az itteni FKGP március 15-i szerepvállalását miért határozta meg annyira – a Fidesz szerint negatívan – a Hazafias Népfronttal való „túlságosan is erős kapcsolata”.¹⁶ Vörös Gyula az ünnepségek szervezésekor nagyon meglepődött, mert a megbeszélésük során az FKGP egyik később prominens személyénél némi „identitászavart” is tapasztalt. Akkor ugyanis az FKGP későbbi államtitkáráról, kaposvári képviselőjéről, dr. Tarján Lászlónétól ezt a társaihoz intézett kérdést hallotta: „Mi ellenzékiek vagyunk?”¹⁷ A Fidesz itteni ünnepségeknek a szervezői sem tudhattak még arról, hogy az FKGP-t milyen, létüket is meghatározó kapcsolatok fűzték egybe a Hazafias Népfronttal.¹⁸ Ott is egy régi, FKGP-s politikussal, a kommunista kormányokat miniszterként is évtizedeken keresztül kiszolgáló Bognár József akadémikussal. Tehát az FKGP-nek a HNF-t akkor irányító Pozsgay Imrén kívül volt még másik, számunkra is csak később megismert alapvető személyi kapcsolata.

A forrásokat hideg tárgyilagossággal kezelő történészeknek, így természetesen nekem is nagy meglepetést okozott, hogy Bognár József az FKGP régi vezetőit, egykori párttársait évente mindig éppen a HNF budapesti székházába, a régi kiscsúsz központba hívta össze találkozóira. Itt Bognár, mint régi harcostárs és barát, a Hazafias Népfronton keresztül hivatalosan tájékoztatta kiscsúsz „elvbartáit” a fontos „napipolitikai” helyzetről, egészen a rendszerváltásig. Bognár József 1948–1990 közötti kiscsúzzal kapcsolatos szerepét a régi jobboldali kiscsúsz, dr. Nyitrai Miklós, a Nagy- és a Dinnyés-kormány pénzügyminisztere ekként summázza: „*Bognár József, a Kiscsúzapárt egykori szélsőjobboldali tagja kommunista zsarolás hatására az egész pártot a kommunisták kezére játszotta és barátait most »hivatásszerűen« árulja el*”.¹⁹

Március 15-ét az MSZMP-vel ünneplő FKGP nélkül az ellenzéki pártok kaposvári felvonulása mégis jól sikerült. Erről az egykori MDF-es Szigetvári Györgynek fotói is vannak. Ezen az ellenzékiek 1956-hoz hasonlóan voltak láthatók, ahogy több százan egymásba karolva, zászlókkal, égő gyertyákkal és énekszóval vonulnak ünnepelni és koszorúzni, a Fő utcán le egészen a Petőfi térig.²⁰

Az itteni MSZMP és a vele még együttműködő szervezetei az 1989. május 1-jei munka ünnepének felvonulására megpróbálták az ún. alternatívokkal, vagyis az ellenzéki pártokkal egy igazi „látványos együttműködést” kicsikarni. Ekkor ugyanis az ellenzéki (EKA) pártok kaposvári vezetőit már jó előre meghívták a Kossuth téren felállított ünnepi tribünjükre. Arra a pódiumra, amelyről Nagy Zoltán azt írja, hogy „ugyanarról az emelvényről volt szó, amelyet édesapám gyermekkoromban nyílt közvetlenséggel »vérpadnak« nevezett. (...) A kaposvári ellenzéki szervezetek persze hallani sem akartak róla (...)”.²¹

A Fidesz és az SZDSZ kaposvári tagjai május 1-jén inkább a kaposvári Gyertyános erdejében, külön-külön „ünnepeltek” szalonnasütéssel... Valóban tragikus és egyben komikus is lett volna, ha besétálnak a kommunista párt által felállított újabb csapdába. Milyen furcsa lett volna azt látni, hogy lám-lám, itt a „rendszerváltás kezdetén” a régi kommunista elvtársakkal már együtt integetnek a tribünről a felvonuló tömegnek az igazán rendszert váltani akarók.

Az igazi erőpróbája az ellenzéki pártoknak mégis júniusban következett be. A Fidesz, az MDF és az SZDSZ – már szinte az alapításával egy időben – június 15-ére kezdte el szervezni a Kádár által kivégeztetett, s így mártírrá lett Nagy Imre miniszterelnök egykori kaposvári szülőházánál történő emléktábla avatását.²² Ez a dolog azonban Kaposváron a táblaavatókkal való „együttműködési harcot” indította el. Ezt elsősorban a még létező kommunista államhatalom és a különböző szervezetei vívták az általuk is fordulópontnak számító „nagy eseményben” való részvételért. (Vagy talán inkább a túlélésükért?)

(1989 második felének somogyi „rendszerváltozásai”. A Nagy Imre-emléktábla kaposvári avatása) Az olvasónak feltűnhet az, ami a kutatónak is szemet szűrt, hogy az ezekben a somogyi változásokban szereplő ellenzéki (EKA) pártok mellett még sehol sem szerepel egy keresztény/keresztényen „párt-csira”, így például a KDNP későbbi megalakulását segítő egyházi mozgalom.

A Somogy Megyei Rendőrfőkapitányság III/III. Osztályának 1989. január 13-án készített jelentésében, ami az 1988-ban végzett munkájukat foglalja össze, a tiltott és általuk megfigyelt országos egyházi mozgalomban résztvevő jelentősebb somogyi személyek azért szerepelnek.²³

Az 1987-től, főképpen a pécsi egyetemről beszervezett fiatal munkatársakkal jelentősen megerősített – dr. Balogh György rendőrszázados által vezetett – somogyi III/III. ügyosztály az egyháziak és a kulturális elhárítás terén is az országos központ által megkívánt eredményét, így a mindig alaposan betervezett és előírt normát kívánta tartani.²⁴ Ugy gondolom, hogy ennek a „tervszerűen végzett” vidéki, azaz somogyi elhárítási munkának az eredményeképpen kerülhetett kiállításra – hangsúlyoznom kell, hogy az én tudomásom nélkül – egy ún. beszerzési 6-os karton. Ugyanis a nyugati külföldi útjaim után engem rendszeresen ellenőrző – a pécsi egyetemen közgazdászként végzett – Zsoldos Miklós rendőrhadnagy 1988. november 4-én, egy „preventív védelem” céllal megjelölt 6-os kartont állított ki számomra. Ebben szerepelt az is, amit ugyancsak 2012-ben az ÁBTL-ben tudtam meg, hogy a kaposvári „kartonozó” Pojtli Lajosné rendőrnagy nem ügynökként, hanem csak „hazafias” alapon működő „titkos megbízottként” regisztrált engem november 9-én véglegesen. A soha végre nem hajtott feladatomban pedig a „kulturális és tud[ományos] ter[ület]én elh[árítás] ellenséges szem[ély] ellenőrzése” bejegyzést tette.

Ezt az ÁBTL 26707 nyilvántartási számán szereplő 6 lapnyi iratanyag másolatot írásos megkezdésére – 11 hónapos kutatómunka után – 2012. június 8-án, az ÁBTL Ügyfélszolgálati Osztálya ügyintézőjétől, Józsa Ildikótól személyesen vehettem át. Ezzel viszont végre „megnyugodhattam”, hogy legalább több, engem még erősebben meggyanúsító iratot, jelentéseket már nem gyártottak a számomra. Végül is készíthettek volna még a nevemben – ahogy azt szokták, a hadnagy által „Óváríként” beírt fedőnévvel, lévén középkoros várkutató – még különböző jelentéseket is.

A Somogy Megyei Rendőrfőkapitányság III/III. osztálya 1988-as jelentése szerint „megállapítható, hogy megyénkben az MSZMP egyházpolitikája jól érvényesül, az egyházak vezetése tovább folytatja a konstruktív párbeszédet az állami politikai vezetéssel”.²⁵ Ezzel kapcsolatban idéznünk kell „Marics József 44 éves balatonszentgyörgyi római katolikus plébánosról” írt titkosszolgálati jelentést. Marics ugyanis „nyilvánosság előtt kijelentette, a mostani magyar püspököktől határozott fellépést ne is várjunk, ezek teljesen behódoltak a rendszernek”.²⁶ Marics kijelentésével ellentétben viszont rendkívül bátor fellépést tanúsított 1989. közepén dr. Szendi József veszprémi püspök. Szendi ugyanis az általa előbb 1989. június 5-ére Kaposvárra, ún. rekollekcióra, majd június 6-ára Veszprémbe, „koronára” összehívott egyházmegyei papságnak kijelentette, hogy megszűnt a békepapság és megtiltja a titkosszolgálatoknak, hogy fiatal papokat beszervezenek. A békepapokat pedig egyenesen le kell váltani. A kaposvári plébániára összehívott 80 római katolikus pap előtt az általa Paskai László bíboros érseknek és a püspöki karnak betervezett memorandumát olvasta fel. Ebben szerepelt többek között Mindszenty József rehabilitálása és hamvai hazahozatalának a terve is. Nagy Imre újratemetésével kapcsolatban a püspök azt kérte, hogy június 16-án 12 óra 30-kor szólaljanak meg a harangok. „A harangozás nem Nagy Imre és társaiért, hanem azokért a százakért és ezrekért szóljanak, akiket ártatlanul végeztek ki és akik az egyház hősei.” Felszólította a jelenlévő papokat, hogy 16-án este mondjanak misét az elhunytakért. A felolvasás után a jelenlévő papok többsége felállva tapsolt és megéljenezte püspökét.²⁷ Már írtam arról is, hogy ebben az időben Somogyban egyetlen olyan keresztény/keresztényen jelentősebb mozgalomról sem tudtunk, amely egy keresztény-párt vagy a pártszerűen működő későbbi keresztény szövetség itteni alapjául szolgálhatott volna. Például a keresztény értéket teljességgel felvállaló KDNP kaposvári vagy somogyi szervezeteinek megalakítására is csak az 1990-es országgyűlési választások után, vagyis hivatalosan csak 1990 áprilisában került sor.²⁸

1989 közepén még nemcsak az MSZMP, de a Megyei Tanács alá tartozó különböző szervezetek és intézmények – így a fontosabb helyi oktatási- és kulturális intézmények, például a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Kaposváron lévő Állattudományi Kara, a kaposvári Tanítóképző Főiskola, a gimnáziumok, a megyei könyvtár, levéltár, illetve a múzeum – is a régi, a megbízható „párttag-szakemberek” irányításával működtek tovább.²⁹

A Fidesz csoport kaposvári megalakulásával kapcsolatban írt tanulmányomban már ugyancsak utaltam a kaposvári egyetemi karon- és a tanítóképző főiskolán, valamint a Táncsics Gimnáziumban megtörtént – az alternatív párttagokkal vagy a vallásosnak és nacionalistának is tartott diákokkal szemben alkalmazott – kisebb-nagyobb „megtorlásokra”.³⁰ Ezeket kiegészítve idézem fel most csak a Táncsics Gimnáziumban érettségizett Nagy Zoltán rövid, a gimnázium inkább baloldalinak tartható tanári karáról és az általa csak V.-nek nevezett igazgatóról írt jellemzését: „Gimnazistaként négy éven keresztül tanúja voltam, hogy némely tanárom és az iskolaigazgató /Varga Sándor – szerző/ miképpen menetel mind messzebb és messzebb a lenini úton. Egyre távolabbra tölem és a rendszerváltó lelkiületű Magyarországtól. (...) Azt hittem még akkor, hogy nekik nehezebb lesz köpönyeget váltaniuk, mint nekünk rendszert. Nem ez volt az egyetlen tévedésem.”³¹

A Megyei Könyvtár és a Levéltár is ugyancsak a szigorúan a „lenini úton járók” irányításával működött. Az utóbbiról ugyancsak Nagy Zoltán írja azt, hogy „mindenesetre nálunk a levéltárban iszonyúan nehezen mozdult a régi rend”.³² Dobai András akkori levéltár igazgató-helyettes is így jellemezte az akkori igazgatót, egykori főnökét: „Dr. Andrassy Antal az MSZMP Megyei Pártarchívuma vezetőjeként került a Somogy Megyei Levéltárba. (...) Munkásór egyenruhában is többször megjelent ott. Dobai azt is látta, amikor Andrassyt a mun-

kásőr parancsnoka [talán Deák elvtárs? – szerző] telefonon kereste, ő vigyázba állt és tisztelgett, és úgy jelentett a telefonon keresztül...”.³³ Ez alapján talán az is jobban megérthető, hogy a levéltárban miként léteztek 1989. közepéig még a kutatók számára is zárolt anyagok. Nem voltak még kutathatóak például nemcsak Nagy Imre vagy Rákosi és Farkas Mihály művei, de az MSZMP megyei és városi bizottságának különböző jelentései, még a statisztikaiak sem.

A Nagy Imrével kapcsolatos június 15-i kaposvári emléktábla-avatás és a június 16-i budapesti újratemetés előtt a mártír miniszterelnök életútjának ún. tudományos értékeléséhez viszont már „beszállt” a már említett levéltár-igazgató is.³⁴ A minisztériumból 1980-ban Kaposvárra került és a magát régebben Aczél elvtárs köréhez soroló múzeumigazgató, dr. Mészáros Balázs, mint az MSZMP kaposvári reformköre képviselője is már március 22-én, elsőként csatlakozott a Fidesz június 15-re, Nagy Imre szülőházánál tervezett emléktábla-avatásának támogatásához.³⁵ Meg kell jegyezni viszont azt, hogy ekkortájt léphetett be a múzeumigazgató az Öregcserkészeknek éppen a múzeumban működő körébe is.³⁶

Az akkori „átváltozások” eseményeivel kapcsolatban ugyancsak Nagy Zoltánt kell idéznem: „Jó tíz nap múlva már az MSZMP Városi Bizottsága is rendkívüli ülést tartott az »ügyben« [Nagy Imre szülőházán tábla-avatása – a szerző], egyebek mellett a Központi Bizottság egyik osztályvezetőjének részvételével. Lényegében ők is a Fidesz elképzelésének a támogatása mellett döntöttek, de hangsúlyozták: »a párt tagjai önkéntesen, ki-ki egyéni megítélése, lelkiismerete szerint viszonyuljon a megemlékezéshez«. (...) Június folyamán aztán már valódi tülekedés kezdődött, hogy mindenki odeférjen a kezdeményezés igen gyorsan szaporodó támogatói közé. Amikor a népfront városi és megyei vezetői rádöbbenek, hogy ők valamiképpen kimaradtak az ünnepség előkészítésére hivatott június 8-i megbeszélésén részt vevő tizenhat (!) szervezet közül, külön levelet juttattak el a *Somogyi Néplaphoz*, a csorbát kiköszörülendő.”³⁷

A táblaavatás egyik gyakorlati szervezője, Vörös Gyula összegezve pedig ezt írta erről az ügyről: „A Fidesz programjának kulcseleme volt Nagy Imrének méltó emlékköltés. Sikertelt Nagy Zolinak hitelt érdemlően felkutatni a mártír miniszterelnök szülőházát, és elkezdtek szervezni a dolgot. [A Levéltárban Bognár Tibor kollégájával külön-külön találtak rá. – szerző] Fontosnak tartottuk, hogy az emléktábla közadakozásból készüljön el, ez szerepeljen is rajta, és olyannyira nem akartuk kisajátítani a dolgot [viszont jelenleg a tábla előtt már csak az MSZP tartja a megemlékezéseit, azt szinte kisajátítva – szerző], hogy szavazással úgy döntöttünk, ne szerepeljen a Fidesz neve a táblán (!!!), csak annyi, hogy »Állították a szabadságszerető kaposvári polgárok«. Találtunk egy képzőművészt, Dabóczi Józsefet, aki fel is merte vállalni a dolgot, továbbá megbeszélést folytattunk a családtagokkal. (...) A gyűjtés is jól haladt, van egy kép is róla, ahogy a megállító tábla mellett egy perselybe dobhatják az emberek a Fő utcán a pénzt.” Létezik egy olyan kép is, ahol barátnője, későbbi felesége, Szűcs Erzsébet a megállító tábla mellett, az asztalnál ülve gyűjti a közadakozásból származó pénzt.³⁸

Magáról a táblaavatásról rengeteg újságcikk és különböző leírás is készült. Idézzük fel megint a kaposvári Fidesz csoportot akkorra elhagyó, de az ünnepségen hiteles szemtanúként résztvevő Nagy Zoltán sorait. „Június 15-én szerencsére jó volt az idő, s az esti ünnepségre többesre tömeg gyűlekezett a kis Fő utcai ház előtt. A rendezvény legfőbb ceremóniamestere és konferansziéja Baranyai Robi volt, s már ez is nyilvánvalóvá tette, hogy elsősorban a helyi Fidesz kezdeményezése volt az avatás. Tóbiás Áron valóban jó beszédet mondott, a miénk után pedig a nagy taps mellett az is felhangzott a tömegből, hogy: »Éljen a Fidesz!« (...) Kristóf Csaba nagyon jól tolmácsolta a gondolataimat [Nagy Zoltán írta többnyire a pártcsoporthoz ünnepi beszédeit 1989 végéig – szerző], nagyrészt nem is olvas-

ta, hanem fejből mondta a szöveget. (...) Az ünnepség végén megpróbáltam a tömegben odafurakodni Tóbiás Áronhoz, hogy legalább üdvözölni tudjam, de amikor éppen sikerült volna, a fogadtatását intéző és programját láthatólag siettetni akaró Szabados Péter félretolt [MDF elnökségi tag, későbbi megyei elnök. – szerző]. Vörös Gyuszi utóbb méltatlannak nevezte az esetet, de engem nem izgatott fel különösebben, (...) mindnyájan megkönnyeb-bültünk, hogy ilyen nyugodt körülmények között tarthattuk meg az emléktábla-avatást Kaposváron. (...) A lényeg az volt, hogy a fennálló egypártrendszer a másnapi [június 16-i – szerző] budapesti gyászünnepséggel erkölcsileg és politikailag is halálos sebet kapott.⁷³⁹

(A somogyi ellenzéki (EKA) pártok és Király Béla részvétele az 1990-es országgyűlési választásokon⁴⁰)

1. Az MDF 1990-es országgyűlési választási szerepléséről Somogyban

Az 1990-es országgyűlési választások előtt közvetlenül készült III/III-as titkosszolgálati jelentés szerint „a legnagyobb tagsággal és belső szervezettséggel rendelkező SZDSZ, MDF, MSZDP, Fidesz és FKGP Kaposvárot EKA-ba tömörül, amelynek *hatékonyágát a személyes és elvi ellentétek minimalizálták*”.⁴¹ 1990 elején országosan, de Somogyban is a legjobban szervezett ellenzéki pártként az MDF szerepelt. Mégis az MDF somogyi, viszonylag gyengébb választási teljesítményéhez hozzájárult az ellenzéki pártok által 56-os nemzetőr parancsnoknak és ezáltal nemzeti hősnek is tartott, az USA-ból 1989. június 20-ára Kaposvárra érkező Király Béla.⁴²

A már említett ellenzéki pártok képviselői az idős kora ellenére is „szálfatermetű” Királyt nagyon megnyerő modorú, intelligens, nagyszerű memóriával rendelkező, kiválóan felkészült embernek és abszolút mértékben az őket segítő választási partnerüknek tartották.

Király Bélára igazán jellemző képet a Fidesz tagokkal való találkozásának egyik leírása adja.⁴³ Ebben szerepel az is, milyen beszélgetéseket folytatott Király Béla velük, például elmondta, miszerint a helyi galambtenyésztők tiszteletbeli elnöküké választották. Vörös Gyula kérdésére pedig arról beszélt, hogy már a kaposvári hazatelepülést tervezi. Szólt a bírósági eljárásról is, amelynek végén őt rehabilitálták. Vörös Gyulával vitatkozott a hadsereg-átalakítás és általában a magyarországi változások tempójáról, majd a köztársasági elnök megválasztásával kapcsolatos népszavazási kezdeményezésről cseréltek eszmét. Az is tudomásukra jutott, hogy *Király Béla 1500 dollárt adott a kaposvári Fidesz csoportnak a választásokig tartó időszak költségeire*.⁴⁴ „Könyveket, angol nyelvű füzeteket dedikált nekünk (...), végül aláíratott velünk egy »jelenléti ívet« – ő pedig viszonzásul kapott egy Fidesz jelvényt.”⁷⁴⁵

Király Béla „sajátságos”, az MDF számára inkább negatív kaposvári választási szerepéről Szabados Pétertől, az MDF itteni későbbi, 1990-es megyei elnökétől tudunk meg adatokat. Szabados elmondása szerint két tévedése volt: „1. Az MDF megyei listájánál Ilkei Csabára történő szavazásom. 2. Kaposvár 1. körzetében való jelölésem lemondása Király Béla javára. Ez egyben a helyi MDF tévedése is volt. Én is bíztam a nemzetközi híru és jó memóriájú professzor-politikusban. Hiszen támogatta a helyi párt választási kampányát, például még azzal is, hogy Csordás Gyöngyvért saját költségén meghívta az USA-ba egy »választási továbbképzésre«. Végül persze a helyi MDF megbízásából Csordás Endréné [dr. Csordás Endre, kaposvári MDF vezető felesége – szerző] már az MDF költségén utazott el az USA-ba. A kaposvári MDF megbízta Gyöngyvért azzal is, hogy felkérje Királyt az MDF kaposvári képviselőjelöltjének. Király ezt szóban el is vállalta. Később, amikor hazajött, erre már nem akart emlékezni. Csupán párton kívüliként és minden itteni ellenzé-

ki párt, így az MDF, Fidesz, SZDSZ, FKGP közös kaposvári képviselője akart csak lenni. Azt is megígérte, hogy minden ellenzéki párt egy-egy tagját a stábjában alkalmazni is fogja. Végül egyedül csak Ficzeré Mátyást [az SZDSZ helyi ügyvivőjét – szerző] alkalmazta. Megválasztása után pár hónappal pedig beült az SZDSZ padsorába.”⁴⁶

Tehát Király Béla itteni választási akciója révén végül is az MDF Kaposváron elveszítette az 1. számú országgyűlési képviselői helyét.⁴⁷

Az országos MDF-központ irányításával szervezeten és körülmekintően politizáló somogyi MDF még egy kellemetlen választási vereséget is elszenvedett a megyében – első sorban éppen az országos központ hibájából.⁴⁸ Dr. Oláh Vilmos levele nyomán nagyon jól követhető az MDF-el itt is keményen rivalizáló és nem mindig a fair play szerint működő, de győztes SZDSZ siófoki választási stratégiája.

„Kedves Kálmán! Ma már sine ira megrírom Neked az 1989-90 történetét. 1988 késő őszen íróbarátaim biztatására (köztük volt Csurka is) beléptem az MDF-be. (...) Majd 1989 januárjában Molnár Árpád és Gesztesi Laci barátommal megalapítottuk a helyi, a siófoki alapszervezetet. (...) Talán korom, meg 56-os múltam miatt a szervezet elnökévé választottak. Mondanom sem kell, hogy számárságunknál csak a naivitásunk volt nagyobb. Egy dörzsölt fickó, nevet nem írok, a helyi alakulóban lévő SZDSZ híve, mint téglá beépült közénk. De a kb. 80 fős csapatunkban képviselve volt a magyar társadalom színes csokra. (...) Majd jött 1989 ősze, a négyigenes népszavazás az SZDSZ részéről. (...) A beépített SZDSZ-es fiú tudtom nélkül írt a Magyar Nemzetnek egy írást, amelyben keményen elítéli az MDF elnökséget a négyenemes lépésért. Írását az MDF siófoki elnöksége szignóval küldte el (...), megjelent a cikk (...), aznap délutánra meghívott Mester Ákos a Rádió 168 órás [sic!] műsorába Csurka Istvánnal együtt. Nos itt lett Csurka megbocsátani nem tudó és nem akaró ellenfelem. Jött 1990, az első szabad választás, ahol a helyi szervezetem jelölt a 3-as körzetben 60 község képviselőjelöltjének, és ekkor még mint aktív sebész, megkezdtem a 750 kopogtató cédula gyűjtését. (...) Ekkor közölte az MDF-központ, hogy nem engem, hanem egy karádi fiatal indít a párt, név szerint H. Jánost. (...) A körzetemben induló dr. Párizs András, az SZDSZ jelöltje, taggyűlésükön kijelentette: »Fiúk megnyertük a választást!« Neki lett igaz. Én felmentem az Ó utcai központba. Pószka, a kampányfőnök közölte velem: »Vilmos, ugye nem gondoltad komolyan, hogy Csurka Neked meg tud bocsátani...«⁴⁹

Csurka István és időnként a többi jó szándékú, inkább író, mint politikus, sokszor a saját „szimpátiája” alapján próbálta meg „elintézni” az MDF országos választási ügyeit. Például a somogyi III/III-as ügyosztály a kiváló író, Fekete Gyula korai MDF-es pártszervezésével kapcsolatban már az 1988. augusztus 30-i balatonszárszói ülésről jelentett egy ilyen „malórt”: „Fekete Gyula az MDF-el kapcsolatban megbízta *kapcsolatunkat* [ti. az ügynökünket – szerző], hogy kezdje megszervezni a demokrata fórum Somogy megyei szervezetét, mivel erre a feladatra alkalmasnak tartja.”⁵⁰ 1989. február 2-án, Kaposváron, a Berzsényi Irodalmi Társaság ülésén Csengey Dénes viszont már igen jó politikai látással azt jelentette ki, hogy „az MSZMP KB. következő ülésén, Pozsgai, Berecz, Grósz politikai harcában dől el, hogy lesz-e baloldali visszarendeződés (...) erős, nagy pártok kialakulására van szükség (...) és az MDF-nek is pártként kell szerveződnie...”. Három nappal később a budapesti országos MDF megbeszélésen Lezsák Sándor, amikor az MDF szervezettségéről beszél, akkor viszont leszögezi többek között: „A helyi szervezetek közvetlenül a központhoz kapcsolódnak. (...) Az elnökség szerint az MDF ne legyen párt. [!] Bíró Zoltán szerint sem érett meg erre a helyzet. (...) Kérdés az is, hogy az MDF-ből milyen és hány párt lesz?”⁵¹ Ekkor mondta azt Csurka István, hogy „*Pozsgay sorsa a nemzet sorsa*”.⁵²

1989 márciusától viszont az erős párttá szerveződő MDF – az SZDSZ, a Fidesz, az FKGP és az MSZDP ún. négyigenes őszi népszavazása sikere következtében – nagyon komoly választási pozíciót veszített el. Vele együtt elveszítette a köztársasági elnökjelöltjét, a Csurka István által a nemzet sorsának tartott, az MDF-t politikailag létrehozó és működtető Pozsgay Imrét.⁵³

Hogyan működött 1989–1990-ben, itt Somogyban ez az MDF-es választási gépezet?

Tudjuk azt, hogy közvetlenül Somogy, valamint a négy dél-dunántúli megye MDF-es pártszervezési és választási ügyeit dr. Andrásfalvy Bertalan területi felelősként intézte. A kaposvári MDF-es választási ügyekkel kapcsolatban dr. Szép Tamás azt nyilatkozta nekem, hogy a kaposvári 2-es körzetben a Szigetvári Györgyöt segítők lelkes, de nem profi emberek voltak. Nem volt katonás fegyelem és a feladatok sem voltak kiadva. Szabados Péterhez hasonlóan ő is negatívan számolt be az MDF-es média munkájáról, a híradásokról, ám elsősorban Ilkei Csaba személyéről, aki az MDF televíziós csoportjának a vezetője volt.⁵⁴ Azonban már a fejezetem címében utaltam arra, hogy az MDF választási kampányáról és az ott elért eredményéről, statisztikákat is bemutató részletezéssel nem írok. Nincs lehetőségem a nagyszámú kampányrendezvényeknek a bemutatására, így például a választások előtti héten a Kilián György Ifjúsági Házban, Antall József és Tar Pál jelenlétében megtartott, nagy sikerű választási nagygyűlésről sem szólok. A lényeg az, hogy rendkívül sok energiát igényelt, elsősorban az MDF részéről, a Király Béla által Kaposváron szervezett gyűlések és baráti kör alapítások programjainak követése, illetőleg támogatása. Királynak nagyon sok „választási megjelenése” volt, amelyhez főképpen az MDF részéről kapott, illetőleg igényelt segítséget. Király a helyi MDF segítségével például 1989 decemberében, régi iskolájában, a Tánicsics Gimnáziumban – barátjával, Marc Palmer amerikai magyar nagykövettel együtt – többek között egy amerikai–magyar baráti kört hozott létre. Ezeknek a választások lezajlása után viszont már nem volt jelentőségük.

Végző soron, summázva az MDF 1990-es somogyi választási szereplését, a lényeg az volt, hogy a megyei listáján a listavezető Ilkei Csabának és a 4-es ún. boglárlellel egyéni körzetben dr. Gaál Antal állatorvosnak sikerült csak MDF színekben mandátumot nyernie. Nem akármilyen választási siker volt Gaál Antalé. Gaál ugyanis komoly választási harcban az MSZP későbbi miniszterelnökét, Horn Gyulát verte meg, aki a párt akkori megyei listavezetője volt. Ez az itteni „nem mindennapi” választási győzelem csak az összes ellenzéki párt összefogásával és jelöltjei visszaléptetésével sikerült. Köztudott volt az, hogy az első körben 1. helyen szereplő Horn kampányemberei még II. János Pál pápánál tett látogatása képeit is felhasználták. A szentatyával kezét fogó kommunista-szocialista pártember, az 56-os „pufajkás” Vatikánban készült képeivel szórták tele ugyanis a körzet postaládáit. Kohl kancellár – Antall Józsefnek elmondott – Hornt pártfogoló üzenetét a KDNP helyi politikusai tolmácsolták nekünk: tudniillik azt, hogy nem javasolják a nyugati határnyitással az NDK-sokat „kimentő” Horn elleni „leleplező kampányolást”. Vagyis nem szabadna nekünk ennek a jelöltnek például az 56-os régi „pufajkás tetteit” felelgetni.

A Somogyi Keresztény Koalíció színeiben, amely pártban én is indultam, mégis így kampányolt nagyon keményen a svájci emigrációjából hazatelepült Farkas László, a másik, az 5. körzet képviselőjelöltje. Az általa bérelt hangszórós kocsiján keresztül a falvakban Hornnak éppen ezt a „régii kommunista múltját” leplezte le. Szikra Péternek, az FKGP akkori megyei alelnökének, a kaposvári Aranyhordó vendéglő akkori bérlőjének még ma is kedvenc mondása az, hogy 1990-ben „két nagyfröccs között sikerült megbuktatnom Horn Gyulát”.⁵⁵

2. Az SZDSZ 1990-es országgyűlési választási szerepléséről Somogyban

Az akkori közvélemény-kutatás szerint az 1990-es első szabadválasztás országos győztesének kikiáltott SZDSZ-nek is „nagyot kellett csalódnia”. Pedig erre a nagy győzelemre készültek az SZDSZ meghatározó vezetői, például az 1989. május 15-én, a kaposvári Kilián György Ifjúsági Művelődési Házban megtartott Hyde parki rendezvényen felszólaló Kőszeg Ferenc is. Itt Havas Henrik, a közismert rádióriporter elmondta a 350 főnyi közönség előtt, hogy újjáalakul az Állambiztonsági Szolgálat, mert Nemzetvédelmi Hivatal lesz. Havas ugyanis egy riportot készített a Szolgálat új vezetőjével, aki közölte, hogy megszűnnek a rendőrségi atrocitások is.⁵⁶ Valóban ekkor még a kommunista korifeusok, így az MSZP vezetői is – főképpen a négyigenes népszavazás sikere után – az SZDSZ fölényes győzelmében és a kormányalakításában bíztak. A Kapos Hotelben az SZDSZ akkori elnöke, Kis János beszéde alatt Sárdi Árpád, az MSZP megyei elnöke azt súgta oda dr. Szép Tamás MDF-es kaposvári elnökségi tagnak: „Nézd meg jól ezt az embert, mert ő lesz Magyarország következő miniszterelnöke!”⁵⁷ Végül is Somogyban a márciusi–áprilisi országgyűlési választások „tisztán” csak egy egyéni (3. körzet) és egy megyei listás helyet hoztak az SZDSZ-nek. Itt az egyéni körzetek SZDSZ-es képviselőjelöltjei szinte mind az MSZP mögötti harmadik helyen végeztek. (A kommunista-ellenességüket harsogó párt hítelesnek mondható SZDSZ-es jelöltjei közül úgy hírlett, hogy dr. Pogány Gábor, a megyei múzeum akkori igazgatóhelyettese (Kaposvár 2. körzet), mivel az MSZP mögött ugyancsak a 3. helyen végzett, csalódásában téglával bezúzza az MSZP irodájának ablakát.)

Ficzere Mátyás, az SZDSZ megyei listáján a parlamentbe 1990-ben bejutott országgyűlési képviselő így nyilatkozott az akkori választásról: „1989-90-ben az SZDSZ vélt igazságának a zászlóvivője voltam csak. Király Béla hazaérkezése után főképpen az ő választási kampányfőnökeként és az általa fenntartott irodában tevékenykedtem”.⁵⁸ Ficzere további nyilatkozata szerint: „1989-től az EKA pártokkal, de főképpen az itteni Fidesszel közösen harcoltam a demokrácia megvalósulásáért. (...) A Somogyi Néplappal, majd Hírlappal kapcsolatban az MSZMP-től, majd az MSZP-től való függetlenségért, az ún. sajtószabadság ügyében küzdöttem például Incze Domokossal együtt.”⁵⁹ Az 1989 őszi négyigenes népszavazás programját egyértelműen országos és helyi sikernek ítéltem. Nem értettem meg, hogy az MDF miért nem csatlakozott akkor ehhez a programhoz. Ez járult hozzá szerintem az MDF itteni és részben az országos, de főleg a somogyi mérsékelt szerepléséhez.”⁶⁰

3. A Fidesz 1990-es országgyűlési választási szereplése Somogyban

„A somogyi fideszesek kevesen voltak, de létszámukhoz képest harsányak – és mindenütt ott is voltak. Számomra nagyon szimpatikus volt közülük Vörös Gyula és Wolf Csaba. Nagyon aggódtam is értük a Grósz »fehérterror beszéde« idején” – nyilatkozta róluk nekem a közelmúltban a volt kaposvári kispap vezető, Lengyel Ferenc.⁶¹

Az MSZMP tájékoztatási monopóliumának „széttörésében” az itteni Fidesz-alapító Nagy Zoltánnak is oroszlánrésze volt. Az 1989. március 15-én, Varga István vezetésével beindított független megyei hetilapban, a Somogyországban ugyanis szinte naponta írt vita- és vezércikkeket. Szorgalmazta a Pannónia Rádió beindítását a helyi és a nagyvilágban élő magyarok kulturális, közéleti, tudományos és üzleti tájékoztatására.⁶²

Kaposváron, az 1989. május 10-én tartott politikai beszélgetésen Nagy Zoltán kifejtette Orbán Viktornak, Tirts Tamásnak és Fodor Gábornak a helyi Fidesz csoport, számára kívánatos politikálásával kapcsolatos véleményét. „Mert úgy véltem, még egyszer utoljára ki kell fejtenem a nézeteimet. Nem csalódtam: tényleg nem tudtam meggyőzni őket.”⁶³

1989. szeptember 18-án a Fidesz kaposvári csoportja nagygyűlést szervezett a Kilián György Művelődési Központba, melynek vendégei Orbán Viktor és Deutsch Tamás voltak. Az egyik szervező, Vörös Gyula szerint „tömve volt a nagyterem, jó hangulatú rendezvény volt”.⁶⁴

A választási küzdelemhez, kampányhoz a pártoknak már rendelkezésükre állt bizonyos forrás. Erre így emlékszik Vörös Gyula: „Mi is kaptunk pénzt a Fidesz-központtól, és Kristóf Csaba (’Elfi’) egyfajta fizetett alkalmazottként, főállásban szervezte a kampányt.”⁶⁵ (...) A cél az volt, hogy Somogy megyében is legyen lista. (...) Ehhez legalább 2 választókerületben össze kellett gyűjteni a 750 kopogtató cédulát. Ekkor még Kaposváron kívül nem nagyon volt máshol Fidesz csoport. Megpróbáltunk Barcson, az Erdészeti Szakközépiskolában segíteni csoportot létrehozni.”⁶⁶

A Fidesz Somogyban, Kaposvár 2. és 6. körzetében (utóbbin gyakorlatilag Barcson) állított jelölteket Makai Zoltán és Szabó Mária pedagógusok személyében. A kampányban személyesen is résztvevő Vörös Gyula leírta a választási munkájuk „kemény” menetét. Számomra ez külön érdekes volt, mivel a Somogyi Keresztény Koalícióban résztvevő Szent Korona Társaság képviselőjelöltjeként én is a 6-os körzetben indultam el a választásokon.⁶⁷ „Először plakátoltunk, aztán néhány napra rá gyűjtöttük a szelvényeket. Mindezt persze a szabadidőnkben. Éreztünk szimpátiát is, ugyanakkor volt, ahol indulatokkal fogadtak és lefasisztáztak bennünket. Gyakran volt érezhető félelem is az emberekben. (...) Nem volt egy diadalmenet a kopogtatócédula gyűjtése. Amikor vidéken gyűjtöttünk, a korai sötétedés miatt kevés időnk maradt munka után. Gyakran a kutyák ugatása kísért minket faluhoszon. Ha egy ember 20-25 szelvényt összegyűjtött egy nap, az már nagyon jó eredménynek számított.”⁶⁸

Ez a néhány somogyi fideszes fiatal a lehetőségeikhez képest igazán emberfeletti választási kampánymunkát végzett el. Ugyanakkor nemcsak az itteni megyei listaállításhoz szükséges két jelöltjüköt indították el a választásokon, hanem „amikor már csak Hajdú-Bihar megyében hiányzott a szükséges számú kopogtatócédula, akkor mi is elmentünk segíteni. *A végén minden megyében lett a Fidesznek megyei listája, nem csak a szükséges számú 7 megyében.* (...) A csoport meglehetősen „kifeszült” a választások idején.”⁶⁹ Végül is a kaposvári Fidesz csoport, ha nagy erőfeszítéssel is, de jelentős sikert hozott a somogyi ellenzéki (EKA) pártoknak, de szerintem elsősorban az országos Fidesz számára.⁷⁰

4. Az FKGP 1990-es országgyűlési választási szerepéről Somogyban

Előzőleg már jeleztem, hogy az FKGP alapító tagjai közül a megyei országgyűlési választások kampányában igazán Lengyel Ferenc, Pintér Károly és Szikra Péter vettek részt.⁷¹ Lengyel Ferenc elmondása szerint az itteni választási harcban a Fidesz fiatalok, így Vörös Gyula és annak barátja, Wolf Csaba volt számára a legszimpatikusabb.⁷² Felidézte azt is, ahogy ők ketten 1989 őszén Kaposváron, az Arany János közben lévő kilyukadt kerekű, lerobbant buszt kidekorálták és a kommunizmust gúnyolva, groteszk tréfaként elnevezték a „Szocializmus Utazási Iroda” buszának.⁷²

Lengyel Ferenc a szilvásszentmártoni kovácsmester fiaként és – katonai szolgálata idején – a nyugati határ öreként ugyancsak megtapasztalhatta a szocializmus valóságos és vélt igazságát. Ugyanakkor látta vidéken az ún. vörös bárók, a tsz-elnökök mezőgazdaságot és ezáltal falvakat is tönkretévő működését.⁷³

Lengyel a különböző szervezési munkáikat így jellemzi: „1990. március 30-ra Somogy 250 településéből 130-ban már FKGP szervezet működött. Voltak kicsik, 5-6 fősek, de igen nagy létszámúak is, mint a somogysárdi, ahol 100 körüli FKGP tag létezett. Nagy gond volt

viszont az, hogy ezek az FKGP tagok sem akarták még azt a minimálisnak mondható, évi 50-100 Ft-os tagdíjat befizetni. A helyi pártkassa ezért többször üres volt. Hárman vagy négyen voltunk, akik saját költségünkön szerveztük az FKGP 1990-es egész somogyi választását. Én főleg Pintér Karcival, Udvaros Renátával és az édesapjával működtem együtt. Elmondhatom, hogy csak nekem a pártszervezés és ez a választás több mint fél millió forintomba került.

Kaposvár 1. körzetben ráadásul én lettem az FKGP országgyűlési képviselőjelöltje. A már ugyancsak említett Szikra Péter párttársam ugyan engem is megkeresett azzal, hogy mondjak le az itteni indulásomról Király Béla javára. Viszont ezt a lépést csak a választás második fordulója előtt tettem meg. Elmondhatom azt is, hogy simán összeszedtem a jelöltként való elindulásomhoz szükséges 750 darab kopogtatócédulát. Jól emlékszem, hogy a legtöbbit, így kb. 350 darabot a szentjakabi cigányságnál gyűjthettem be. (Több cédulát kaptam tőlük, mint az MSZMP színeiben induló és az ottaniak által ismertebb Hász Mihály.)

El kell mondanom azt is, hogy Kaposvár 2. körzet kisgazdajelöltjének, a sefagos dr. Tarján Lászlónénak – főképpen a Szilvásszentmárton környéki ún. kisgazda községekben tudtam igazán jelentősebb támogatást szervezni. A Szenna, Szilvásszentmárton, Patca vidékén lévő öt község – főképpen 30-40 holdas kisgazdái – már 1947-ben három ottani tekintélyes gazdát választottak meg képviselőjüknek. Így könnyebb volt nekem a még élő egykori képviselők közül megkérni valakit segítőnek. Például egyikük, Jónás József segítségével sikerült az itteni régi FKGP sejteket is újraszerveznem. Nagyon sokat segített nekem még a Vidovics Ferenc alispánt börtönéből megszöktető Balatoni Károly. [Eredetileg ugyancsak Vidovics vezetéknevű – szerző.] Balatoni, az egykori rendőrmozgó tiszthelyettes is velünk együtt kampányolt. Ezeknek a régi kisgazdáknak még az itteni falvakban – ellentétben az itt is lelkeskedő Tildy Zoltánnal szemben – csak a jó emléküik és a régi tekintélyük maradt meg.⁷⁷⁴

Lengyel Ferencnek a különböző választási kampánymegbízatai néha csak kellemetlenséget okoztak. Ilyen ügyből kifolyólag lett a második forduló előtt még ellensége is a 3., a siófoki választási körzet általa visszaléptetett képviselőjelöltje, a későbbi megyei elnök, a „torgyánista” Barkóczy Gellért.⁷⁵

Az FKGP 1989–1990-es megyei választási kampányáról ugyancsak jól informált engem Pintér Károly is. Neki, a szovjet hadsereg elől Balaton-felvidékre, majd Ecsenybe menekült agronómus fiának a Pártay Tivadar által is mindig hangoztatott „Isten, Család, Haza” volt az eszményképe. Pintér hangsúlyozta azt is, hogy „ha Pozsgayék nem hozzák létre az MDF-et, akkor az FKGP lett volna a legelső rendszerváltó párt”.⁷⁶ Már 1988-ban felkereste a népfrentelnök Kanyar József levéltár-igazgatót, hogy segítse őt a kisgazda mozgalom somogyi újraindításában. Kanyartól megkapta ehhez a történeti útmutatást, viszont Baróti János apátplébánoshoz hasonlóan csak áldását adta a munkájára. Pintér elmondta, hogy Böröcz István [az FKGP pécsi megbízottja – szerző] úgy adta át nekem a megbízólevelét, ha egy héten belül a megyében lesz tíz FKGP szervezet, akkor az egész tagdíj itt maradhat, különben a tagdíj kétharmadát Pécsre kell befizetni. Vállaltam ezt és például másfél hét alatt felállt Kaposvár-Kaposfüred szervezete, Vörös Béla régi kisgazda segítségével és a megígért többi szervezet.⁷⁷

Csak ez a röviden bemutatott intenzív szervezési munka adhatott nekünk jó példát arra, hogy milyen gyors és hatásos pártszervező munkát kellett lefolytatnia az FKGP somogyi alapítóinak. Hiszen az 1990-es választás első fordulójakor már 130 somogyi településen rendezett FKGP saját szervezettel. A párt somogyi képviselőjelöltjei ezzel a gyorsan létrehozott nagy szavazóbázissal és az ellenzéki (EKA) pártok képviselőjelöltjeinek visszaléptetésével tudtak csak nyerni dr. Tarján Lászlóné (2. körzet, Kaposvár), István József (5. körzet, Marcali) és dr. Sipos Imre révén (6. körzet, Nagyatád). Ehhez jött még a megyei és az országos listán 1-1 képviselőhely Németh Béla és Gerbovits Jenő számára. A megyében szép eredményt, ösz-

szesen 18,95%-ot ért el az FKGP, kb. ugyanannyit, mint a képviselőjelöltjeivel szinte mindig mögötte szereplő MSZP. Az MSZP-nek ez a váratlan sikere egyébként óriási meglepetést okozott! Erről Sárdi Árpád, az MSZP megyei titkára az első forduló után azt nyilatkozta: „Nincs még egy ilyen párt a megyében (...), ezt bizonyítja, hogy mind a hat jelöltünk versenyben van. Nem várt sikert ért el az MSZP Somogyban (...), közel 20 %-ot ért el. (...) Nemcsak Horn Gyulának, a listavezetőnknek köszönhetjük ezt a sikert”.⁷⁸

Abban a megyében történt ez, ahol a választások előtt már az itt elherdált szellemi és gazdasági javakról nagyon sokan tudtak és szóltak is róla.⁷⁹ Így kiált fel az ellenzéki újság egyik szerkesztője: „Somogyország megint hírt adott magáról, kivétel lett, meglepetés. (...) Nincs még egy megye, ahol a diktatúra, az értelmiség-, a munkás- és parasztelleség ekkora méreteket öltött volna, s nincs még egy, amelyik ilyen beletörődően szolgálja, szolgálta ki a levitézlett elvtársakat.”⁸⁰ Mezei István ugyanitt A szavazás oskolája című írásában azt írta: „Lengyeltóti, Balatonszentgyörgy és társközségei egyértelmű szocialista győzelmet hoztak, a települések vezetői »méltán« ülhettek győzelmi diadalt. (...) Még szerencse, hogy a néplélek mélyrétegéből előkerült a kisgazda-nosztalgia...”⁸¹ Mi azért láthattuk, hogy ez azért jóval több volt, mint az idézett kisgazda-nosztalgia. A keresztény és nemzeti somogyi értelmiségiek közül néhányan, ha egy kicsit későn is, de az 1990-es választásokon mégis elindították a megyében a Somogyi Keresztény Koalíció pártjának jelöltjeit a 2., 3., 5., és a 6. körzetben.⁸²

A somogyi országgyűlési választásokon elinduló ellenzéki (EKA) pártok számára következtet azonban a „VÖRÖS SOMOGY” másik nagy megmértetése, az 1990-es őszi önkormányzati választások. Vajon a somogyi önkormányzati választások is ezt a „majdnem” szocialista párti győzelmet hozzák majd az ellenzéki (EKA) pártok számára? Ez lett ezután mindenki számára az újabb „nagy kérdés”!

JEGYZETEK

- 1 MAGYAR Kálmán: Rendszerváltás Somogyban I. Az ellenzéki (EKA) pártok megalakulásáról és a helyi pártalapítók 1988–1990 közötti szerepéről. *Valóság*, 2012/11. 76–90.
- 2 Már szeptember 27-én megalakult az MDF kaposvári csoportja Lévai (Ladilla) József villany-szerelő vezetésével. A 10 főnyi ismert tagból 5 fő építésmérnök volt. Az utóbbiakból Juhász Tibor és Deákvarga Dénes ajánlotta tagnak Nagy Imre unokaöccsét, Égető András építésmérnököt. (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, továbbiakban: ÁBTL 2.7.1. Somogy megye 29. doboz) Ekkor Berta Árpádnak Mernyén és Boglárlellén is létezett csoportja. 1988. október 15-én viszont már négy somogyi csoport működött kb. 100 fővel, így például csak a Balaton-parton 50 főnyi tag volt. (ÁBTL 2.7.1. Somogy m. 30. d.)
- 3 Pintér Károly és Lengyel Ferenc FKGP alapító tagok révén sikerült a kaposvári Pálma cukrászdában megalakult kaposvári FKGP csoportot rekonstruálni. Szerintük az ún. kaposfüredi csoport Vörös József, Mester Béla és felesége, Kling József és felesége, valamint Vuncs József és felesége, és a belvárosiakból Fekete István, dr. Varga Károly, Sárdi Lajos, Lengyel Ferenc, Pintér Károly, Benedek Sándor és Hegyi István révén jött létre. Az említettek szerint Szikra Péter és dr. Tarján Lászlóné csak pár héttel később csatlakozott hozzájuk. (MAGYAR Kálmán: *Rendszerváltás Somogyban 3-4. füzet. Beszélgetés Pintér Károllyal és Lengyel Ferencsel*. 2012. június-november 8. Kézirat. Kaposvár, 2012. 1–7., 7/1–7/4.)
- 4 Ügyvivőjük ekkor Incze Domokos volt. Az SZDSZ megyei szervezete 1989. május 16-án alakult meg. (ÁBTL 2.7.1. Somogy m. 14. d.)
- 5 ÁBTL 1.11.1. Somogy m. 41. d. 7. old. (5.)
- 6 ÁBTL 1.11.1. Somogy m. 41. d. 7. (5.)
- 7 ÁBTL 1.11.1. Somogy 41. d. 8. (6.)
- 8 Terjedelmi okból elsősorban a kaposvári Fidesz-alapítók nekünk közlésre átadott feljegyzéseiben szereplő pár fontosabb adatot emeltük ki.
- 9 Vörös Gyula: *Fidesz – Dr. Vörös Gyula visszaemlékezése (javított változat)*. Kézirat. Kaposvár, 2012. 5, 9. Nagy Zoltán is pozitívan értékelt

- ezt a látogatást (NAGY Zoltán: *Ereszkedés közben (Kaposvári emlékek a kései szocializmusról és a korai demokráciáról)* Kézirat. Kaposvár, 2011. 55.) Szerinte Gyenesei „barátságosan és mindenféle látható leereszkedés nélkül fogadott bennünket”. Ekkor még autója rendszámában nem szerepelt az a felirat, ami a rendszerváltás után, hogy tudniillik MEGYE 1, vagyis az, hogy vélhetőleg az autó tulajdonosa 1990 után is még Somogy megye első emberének tartja magát.
- 10 NAGY i. m. 2011. 69.
- 11 VÖRÖS i. m. 2012. 6, 8.
- 12 Troszt viszont a szerkesztőség előtti Fidesz tüntetés után – megromlott egészségi állapotára hivatkozva – 1990 februárjában lemond. Közvetlen utóda már a Somogyi Hírlap élén – a magát volt piarista diák-ként is többször emlegető – Kercza Imre lesz.
- 13 VÖRÖS i. m. 2012. 8.
- 14 MAGYAR i. m. *Valóság*, 2012/11. 85–86.
- 15 NAGY i. m. 2011. 59. Nagy Zoltán írja ugyanott azt is, „hogya a népfront ezzel a »mélyvénás« elégedetlenséggel számolt, s ezt iparkodott levezetni, amikor Kaposváron is megszervezte [március 13-án – szerző] az Erdélyi Baráti Kört”.
- 16 MAGYAR i. m. *Valóság*, 2012/11. 86,90. 59. jegyz.
- 17 MAGYAR i. m. *Valóság*, 2012/11.
- 18 VÖRÖS i. m. 2012. 5–6.
- 19 NYÁRÁDY Miklós: *Így láttam Moszkvában: A volt pénzügyminiszter visszaemlékezései. Új megvilágításban a kommunista taktika módszerei.* / Kisgazdák a Közéletben Sorozat 3./ Kisgazda Örökség és Levéltár Alapítvány, Bp., 2012. 112. Az 1952-es New York-i kiadás alapján fordította Krasznay Mihály, szerk. Zsirsai László, kiad. Tóth Tamás., Bognár szerepjátására ld. PÁRTAY Tivadar: Évfordulók. Akik egy éve még gyáván visszahúzódtak. *Kis Újság*, 1989. november 16. 3.
- 20 SZIGETVÁRI György: *Egy szákutcába vezetett jóindulatú történelmi tévedés kezdete Kaposvárot* Kézirat. 2010. 1–4. képmelléklete. Ez a somogyi III/III-as titkosszolgálatot is megzavarta, mert azt jelentették: „Tényleges tömegbázisuk megítélése nehéz, mert egyes akcióik szinte érdektelenségbe fulladt, más alkalom, pl. március 15-én többezres tömeget tudtak megmozgatni.” (ÁBTL 1.11.1. Somogy m. 41. d. 7. (5.))
- 21 ÁBTL 2.7.1. Somogy m. 9 d.; NAGY i. m. 2011. 56.
- 22 MAGYAR i. m. *Valóság*, 2012/11. 81, 84, 88–89.
- 23 ÁBTL 1.11.6. Somogy m. 7. d. 276–279, 571–575. A bulányista mozgalomban négy római katolikus pap: Kocsi György, Várnai László, Reichard György és Varga László, valamint két világi személy: Lovocics László és Dombi János szerepeltek. A Regnum Marianum bázisközösség legaktívabb, akkor még világi tagja dr. Rumszauer Miklós ügyvéd volt. Dr. Farkas Géza ugyancsak kaposvári ügyvéd a budapesti Katolikus Ifjúsági Mozgalom, míg Kelety Géza római katolikus pap a cserkészmozgalom szervezésében vett részt.
- 24 MAGYAR i. m. *Valóság*, 2012/11. 79–80, 88/14–16. jegyz.
- 25 ÁBTL 1.11.6. Somogy m. 7. d. 276, 571.
- 26 ÁBTL 1.11.6. Somogy m. 7. d. 278, 571.
- 27 ÁBTL 2.71. Somogy m. 16. d. A Szendi-féle memorandumban szerepelt az is, hogy akit mégis békepapnak be akarnak szervezni, az illető ezt azonnal jelezze neki. Dekrálta azt is, ha az általa átadott memorandumra nem reagál a püspöki kar, akkor a nyugati médiának is átadja azt.
- 28 MAGYAR Kálmán: *A Somogyi Keresztény Koalíció rövid története és az 1990-es választási szerepe* (MTA-ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentalizmus Kutatócsoport évkönyve 2010/2011. szerk. RÉFI Attila, SZIKLAI István) Bp., 2011. 58–62.
- 29 Ezeknek dr. Horn Péter, dr. Leitner Sándor főigazgatók és Varga Sándor, Szita Ferenc, dr. Andrásy Antal és dr. Mészáros Balázs igazgatók az MSZMP országosan elismert emberei, és az ún. szakemberei is voltak.
- 30 MAGYAR i. m. *Valóság*, 2012/11. 81, 88/23–24. jegyz.
- 31 NAGY i. m. 2011. 71. A 69. oldalon V.-ként szereplő igazgató a rendszerváltás utáni esetleges megtorlás ügyében kérte kapcsolatán, Lévai Józsefen keresztül Nagy Zoltán védelmét.
- 32 NAGY i. m. 2011. 69.
- 33 MAGYAR Kálmán: *Rendszerváltás Somogyban 2. Feljegyzések megbeszélésekről és a levelezésekről. Találkozásom Dobai András német-török szakos gimnázium tanárral, volt levéltárossal 2012. február 10-én a kaposvári Fő utcán.* Kézirat. Kaposvár, 2012. 3.
- 34 NAGY i. m. 2011. 67. „A leginkább elképesztő pálfordulást talán éppen saját munkahelyem ortodox igazgatója mutatta be. A *Somogyi Néplap* a temetés (és az avatás) előtti hét minden napján, hétfőtől szombatig egy-egy cikket közölt Nagy Imre életútjának kaposvári állomásairól. Az újságíró fő riportalánya és adatforrása, a mártír miniszterelnök életének és sorsának magyarázója pedig ki lett volna más, mint a levéltár-igazgató...”
- 35 NAGY i. m. 2011. 65. „Mészáros Balázs szerint a helyi reformkőr világossá akarta tenni: elhatárolódik az MSZMP dogmatikus szárnyától, még azon az áron is, hogy tagjai esetleg kizárják magukat a pártból az emléktábla-állítás támogatása miatt.”
- 36 Fényképes tagkönyve – több más akkori cserkészirattal együtt – a birtokomban van. A múzeumi intézményünk pártmegbízottja, T. Éva pedig 1989 nyarán jelentkezett nálam azzal, hogy az általam szervezendő Szent Korona Társaság tagja szeretne lenni. (MAGYAR i. m. 2011. 53–55.)
- 37 NAGY i. m. 2011. 66. illetve a már idézett Lengyel Ferenc szerint: „Akkoriban nemcsak az oktatási-

- és a kulturális intézmények, hanem a városi- és megyei apparátus vezető emberei is gyakran megjelentek nálunk az ellenzékieknél és még tagként is regisztrálták magukat, így például az FKGP városi szervezeténél is. Egészen 1992 tájáig, amikortól már elmaradtak, mivel többé már nem félték a számonkéréstől”. (MAGYAR Kálmán: *Rendszerváltás Somogyban 3-4. Beszélgetés Lengyel Ferenc volt kaposvári FKGP vezetővel, Szenna, 2012. november 8-án*. Kézirat, 2012. 7/1–7/3.)
- 38 VÖRÖS i. m. 2012. 6.
- 39 NAGY i. m. 2011. 68.
- 40 Itt nem tárgyalhatom részletesen az egyes választási körzeteknek a statisztikai és egyéb, például a jelölési adatait. Ezek megtalálhatóak a korabeli sajtóban és a parlamenti választási értesítőkben is.
- 41 ÁBTL 1.11.1. Somogy m. 41. d. 7. (5.)
- 42 Király Béla először Budapesten, Jeszenszky Géza irodájában találkozott az MDF kaposvári vezetősége tagjaival, így Szigetvári Györggyel és Hódos Győzővel is. (SZIGETVÁRI i. m. 2010. 2.) Majd Király a kaposvári rokona, Tevely Balázs Bartók Béla utcai lakásán a Fidesz küldöttségét fogadta (NAGY i. m. 2011. 71.) Az SZDSZ megyei listavezetőjével, Ficzere Mátással pedig a kezdetektől fogva baráti kapcsolatot épített ki. (Lengyel Ferenc szóbeli közlése)
- 43 NAGY i. m. 2011. 71.
- 44 Szigetvári szerint az MDF számára ilyen célra Király 4000 dollárt adott át, míg az SZDSZ állítólag 5000 dollárt kapott tőle a választásokig. (SZIGETVÁRI i. m. 2010. 2.)
- 45 NAGY i. m. 2011. 71.
- 46 MAGYAR Kálmán: *Rendszerváltás Somogyban 1. Beszélgetés Szabados Péterrel (Kaposvár, Fő utca 10.) 2011. január 25-én*. Kézirat. Kaposvár, 2011. 10.
- 47 Dr. Szép Tamás, aki ugyancsak képviselőnek ajánlotta Királyt, elmondja, hogy szerinte, amikor az országgyűlés megalakulása után röviddel Király Béla átült az SZDSZ padsorába, „számára ettől kezdve elveszett a politikai hitele”. Ld. MAGYAR Kálmán: *Rendszerváltás Somogyban 1. Beszélgetés Dr. Szép Tamással irodájában (Kaposvár, Ezredév utca 1.) 2011. február 22-én* Kézirat, Kaposvár, 2011. 13.
- 48 A somogyi MDF másik egyéni képviselőjelöltjét, a 3., ún. síófoki körzetben az SZDSZ jelöltje, dr. Párizs András „meglehetősen sajtóságos körülmények között győzte le”. Ld. MAGYAR Kálmán: *Rendszerváltás Somogyban 2. Feljegyzések beszélgetésekről és levelezésekről, Dr. Oláh Vilmos „1990 és az MDF” címmel 2012. február 29-én nekem írt levele*. Kézirat. Kaposvár, 2010–2012.
- 49 *Ua.*
- 50 ÁBTL 2.7.1. Somogy m. 25. d. A Berzsényi Irodalmi Társaság egyik tagja, Szentkirályi Zsolt pedig „a tőle számidzat kiadványt megvásárló kapcsolatunknak elmondta, hogy jó ismerőse Demszky Gábornak és Gadó Györgynek”. (*Ua.*)
- 51 ÁBTL 2.7.1. Somogy m. 6. d.
- 52 *Ua.* Ez a kérdés pozitívan dőlt el, mert a február 10-i MSZMP Központi Bizottsági ülés elfogadta Pozsgay értékelését, hogy 1956 „népfelkelés” volt.
- 53 ÁBTL 2.7.1. Somogy m. 8. d.
- 54 ÁBTL 2.7.1. Somogy m. 12. d. Bár 1989 májusára mindenütt felállt az MDF vezetőség és a megyei egyeztető tanács is. Megalakult az EKA az MDF szervezetekben, külön tartva magát az MSZMP egyeztető tanácsaitól. (MAGYAR i. m. 2011/1. *Beszélgetés Dr. Szép Tamással... 3.*)
- 55 MAGYAR Kálmán: *Rendszerváltás Somogyban 1. Beszélgetés Szikra Péterrel 2011. május 11-én a kaposvári Turul házban*. Kézirat. Kaposvár, 2011. 13–14.
- 56 ÁBTL 2.7.1. Somogy m. 14. d.
- 57 MAGYAR i. m. 2011/1. *Beszélgetés Dr. Szép Tamással... 13.*
- 58 MAGYAR Kálmán: *Rendszerváltás Somogyban 3-4. Találkozás Ficzere Mátással, egykori városi és megyei ügyvivővel, országgyűlési képviselővel (1990-94) (Kaposvár, Fő utca) 2012. 10. 12-én*. Kézirat. Kaposvár, 2010–2012. 10–14. – A már idézett Lengyel Ferenc áprilisban, a második forduló előtti héten tartott nagygyűléskor látta Király Bélát, aki nagyon dühös volt, mivel nem nyerte meg egyből a választást. Lengyel ekkor a nagygyűlés befejezése után, elmenetelekor észrevette, hogy egy kerekesszékes öreg bácsi a Kilián György Művelődési Ház hátsó bejárata előtt Ficzere Mátásnak egy ötszázassokkal teli táskát adott át. Megdöbbenve megállt és a fényben meglátta a kinyitott táskában a sorba rakott kötegeket, amely számításai szerint legalább 5 millió forint lehetett. Szerinte ez a pénz vélhetőleg Király Béla második fordulás választási kampányához érkezett.
- 59 Bizonyítani tudom azt, hogy még 1990. február 9-én is az MSZMP utódpártjának, az MSZP-nek a számlájára fizetett be 7,1 millió Ft-ot a Somogyi Néplap akkori főszerkesztője. (MAGYAR i. m. 2010/4. *Beszélgetés Ficzere Mátással...*) Ezeket a befizetéseket viszont tagadta Sárdi Árpád: „tavalyletem az MSZP első titkára, (...) 1989 nyara óta egy fillért sem kaptunk a vállalttól...” (LUTHÁR Péter: Sárdi Árpád - Ez rablás volt. *Somogyország*, 1990. május 11. Közélet, 3.)
- 60 MAGYAR i. m. 2010/4. *Beszélgetés Ficzere Mátással...*, 10–14.
- 61 MAGYAR i. m. 2012/3-4. *Beszélgetés Lengyel Ferencsel... 7/2.*
- 62 A Winkler Ferenc muzeológus által 1989. február 3-án tervezett, helyi közösségi tulajdonú rádió az USA követség és a nyugati emigrációs szervezetek támogatása ellenére sem valósult meg. (ÁBTL 2.7.1. Somogy m. 6. d.)

- 63 NAGY i. m. 2011. 63. „Ekkor beszéltem először (és mindaddig utoljára) Orbán Viktorral.”
- 64 VÖRÖS i. m. 2012. 10.
- 65 A Kaposvár környékén élő Kristóf Csabát – Vörös Gyula közvetítésével – visszaemlékezése megírására levélben megkerestem. Ígérete ellenére nem nyilatkozott.
- 66 VÖRÖS i. m. 2012. 10.
- 67 MAGYAR i. m. 2011. 58–62.
- 68 VÖRÖS i. m. 2012. 12.
- 69 *Ua.*
- 70 Nagy Zoltán szerint: „Úgy hallottam, hogy a Fidesz egyik markáns vezetője, Kövér László a barátaimat és engem kissé sértő módon, mégis találon jegyezte meg, hogy »már nincs szükség plakátragasztókra«... (NAGY i. m. 2011. 63.)
- 71 Lengyel Ferenc a szentendrei Petőfi Egyesület titkárának, Dragon Pálnak a felhívására jelentkezett kisközségnek. (MAGYAR i. m. 2012/3–4. *Beszélgetés Lengyel Ferencsel... 7/1.*) Pintér Károly Pártay Tivadarral és a Hazafias Néppfronttal is kapcsolatban volt. Szikra Péter vendéglátó-ipari vállalkozóként kapcsolódott a kisközségekhez. (MAGYAR i. m. *Valóság*, 2012/11. 85–86., 89–90. 51. jegyz.)
- 72 MAGYAR i. m. 2012/3–4. *Beszélgetés Lengyel Ferencsel... 7/1.* A reggel munkába menők a busz útvonalaként megjelölt tábla helyett a „létező szocializmus – lenini út – kommunizmus végállomás” feliratot, másutt „vezetőinkkel menet közben beszélgetni tilos” és más feliratokat találhattak csak. (VÖRÖS i. m. 2012. 10.)
- 73 Az FKGP kaposvári alapításáról, szervezéséről stb. jegyzőkönyvek, félégyezések, választási plakátok, szórólapok nála fellelhetők. Ezeket a szilvásszentmártoni lakása felújítása után kikeresi majd. 1992 nyarán az FKGP-ből a Torgyán-ellenes fellépése miatt a Torgyán-csoport elsőként zárta ki az FKGP-ből.
- 74 MAGYAR i. m. 2012/3–4. *Beszélgetés Lengyel Ferencsel... 7/2.* Gueth Péter szennai református lelkész elmondta, hogy Tildy Zoltánra nem mindenki emlékezett itt szívesen. Tildy, aki 1916–1917-ben Szennán volt segédlelkész, azt állította ugyanis a visszaemlékezéseiben, hogy neki kellett ellátnia magát és feleségét. Holott pl. a szennaiak is tudták (mert erről jegyzőkönyv is készült), hogy Tildynek ez az állítása valótlan. A Szennán öt alkalmazó Szabó János lelkész ugyanis a saját ellátmányából tartotta el Tildyékét is. (MAGYAR Kálmán: *Rendszerváltás Somogyban 3-4. Beszélgetés telefonon Gueth Péter szennai református lelkésszel 2012. 10. 1-jén.* Kézirat. Kaposvár, 2012. 8/1.)
- 75 MAGYAR i. m. 2012/3–4. *Beszélgetés Lengyel Ferencsel... 7/2–7/3.* Lengyel Ferenc azt is állította, hogy nagyon megharagudott rá Barkóczy, amikor a választások első fordulóját követően közölte vele, hogy az FKGP megvonta tőle a támogatást és így nem indulhat a második fordulóban.
- 76 Fialat kőműves vállalkozóként 1983-tól a Hazafias Néppfront tagja és a békés átmenet híve volt. Szerinte az MDF-et az FKGP rovására, ugyancsak a békés átmenet biztosítására hozták létre. (MAGYAR i. m. 2012/3–4. *Beszélgetés Pintér Károllyal... 14.*)
- 77 MAGYAR i. m. 2012/3–4. *Beszélgetés Pintér Károllyal... 14.* Továbbá: Vörs (egy tanár?), Somogyvár, Nagyberki (Szép Pál), Csököly (Paizs Imre), Szenna-Szilvásszentmárton (Lengyel Ferenc), Csokonyavisonta (Dr. Sipos Imre), Csoma-Szabadi, Iharos, Iharosberény (Blaatt Antal), Boglárlelle (Németh Béla), Németh Béla, aki azután a megyei listán lett képviselő, Fonyódtól kezdve egészen Siófokig megszervezte az FKGP-t. Siófokon Barkóczy Gellért, Kőröshegyen István József református lelkész, a későbbi országgyűlési képviselő, ugyanitt Lehoczky Gyula is szervezett egy sejtet, Törökkoppány-Zics környékén pedig Gerbovits Jenő, későbbi képviselő és tárca nélküli miniszter hozott létre kisközségi csoportokat.
- 78 „ANDOR”: Nemescsak Horn Gyulának köszönhetjük a sikert. *Somogyország*, 5. 1990. április 5.
- 79 Szili Ferenc megírta: „az utókor okulására felsorolom azok nevét, akik értékeinket eltékoztolták, pedig a város és a megye kulturális fejlődéséért sokat tehettek volna: Klenovics Imre, dr. Horváth Sándor, dr. Balassa Tibor, Tóth János, Balajca János, dr. Troszt Tibor”. (SZILI Ferenc: Kis somogyi emigráció. Elherdált szellemi értékek. *Somogyország*, 3. 1990. január 19.) A rendszerváltás előtti és a közvetlen utáni ipari- és vállalati-, valamint a különböző gazdasági vagyonok elvesztése vagy átalakítása ügyében Károlyi Menyhért cukorgyári szabadszakszervezet, majd LIGA elnöke, illetőleg mezőgazdasági ügyvivője és Orbán Csaba közigazgatás, a kaposvári húskombinát egykori vezérgazdát helyettese nyújtott nekünk információkat (MAGYAR Kálmán: *Rendszerváltás Somogyban 1. Beszélgetés Károlyi Menyhértsel és Orbán Csabával (Kaposvár; Fő utca 10.)* Kézirat. Kaposvár, 2010. 8–9.)
- 80 BALOGH P. Ferenc: Ébredj Somogyország! *Somogyország*, 3. 1990. április 5.
- 81 MEZEI István: A szavazás oskolója. *Somogyország*, 3. 1990. április 5.
- 82 MAGYAR i. m. 2011. 49–62. Arról viszont már nem tehetünk, hogy a KDNP választásának itteni szervezője, Inotai Ferenc később jelent meg. És valószínűleg már ezért sem tudták összegyűjteni a kaposvári 1–2. körzet KDNP-s képviselőjelöltjei, Gallai István és dr. Farkas Géza az elindulásukhoz szükséges 750 darab ajánláslevényt. Egyedül az 5. (Marcali) körzetben szerepelt Börzsi Miklós, mint KDNP-s képviselőjelölt.